

EL CREIXEMENT ECONÒMIC DEL SEGLE XVIII A LA CATALUNYA INTERIOR: APROXIMACIÓ AL CAS DE SOLSONA I LA SEVA COMARCA

per Ramón Planes i Alberts

Tot i essent el XVIII el segle més treballat de la història moderna del Principat, el coneixement que en tenim no deixa de ser força desigual. Si P. Vilar establí a *La Catalogne dans l'Espagne moderne* (1962) una triple gradació d'àrees en funció de llur distint grau de participació en les transformacions socio-econòmiques seculars, és palès que des de la publicació de l'obra fonamental de Vilar ençà la major part dels treballs sobre el segle XVIII català han estat dedicats a aquelles zones capdavanteres en el renovellament econòmic. Fins a un cert punt no ha d'estranyar, però és palès que coneixerem fragmentàriament la dinàmica històrica catalana del set-cents mentre aquest dèficit no sigui sobrepasat, abordant-la també en les seves limitacions i, al capdavant, en la seva complexitat i contradiccions. És partint d'aquesta premissa que el nostre treball s'ha volgut centrar en l'estudi d'una comarca de l'interior català que, si seguim l'esmentada gradació de Vilar per a les acaballes del segle, hauríem de situar a cavall del Mojà que *s'inclina pel costat innovador* i El Cint de *l'extraordinària resistència del vell «mode de producció»* —la comarca, potser més que cap altra, no és monolítica, fregant, a nord i sud, respectivament, el Pre-pirineu i la Depressió; i no ho és, tampoc, quant a les seves estructures històriques. Un intent tal d'estudi global era força agosarat i difícil plantejat en el marc del que pot ésser una tesi de llicenciatura, i havent de topar amb el problema representat per la inexistència de treballs sobre la zona que, globalment o sectorial, s'haguessin plan-

tejat alguna de les qüestions que ens interessaven. El fet que el millor disponible per al període en qüestió fossin les *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia* (1799) de D. Costa i Bafarull (1749-1806), atesa solament la seva data i títol, pot donar idea del curt bagatge existent en la bibliografia local.

Valent nos de documentació bàsicament local —abundant per al període d'estudi, encara que desordenada i no sempre accessible—, el treball ha estat estructurat essencialment en tres capítols: 1) L'evolució demogràfica; 2) La base econòmica; i 3) La participació en els ingressos procedents de la terra; a banda dels d'introducció temàtica, geogràfica, fonts, bibliografia i cloenda.

1) Pel que fa a la demografia, fent ús dels recomptes generals publicats, del cadastral de 1718 inèdit, de les dades publicades referents a Sant Llorenç de Morunys i de l'elaboració de les sèries de Solsona ciutat, s'ha analitzat l'evolució experimentada en el decurs del segle XVIII, reculant, però, a mitjan segle XVI per a entendre i situar millor el creixement setcentista, especialment en el cas de Solsona. De tot plegat, sintèticament, cal retenir-ne: a) Creixement comarcal situat a l'entorn del 60 % entre 1718-1787 que beneficià particularment les zones baixes i els dos nuclis urbans i llurs entorns; b) A Solsona ciutat s'hauria passat dels 1.600-1.700 habitants de 1718 als 3.150 de 1800, amb una línia evolutiva marcada pel ritme ascendent sobretot fins els anys 70 i més acceleradament a partir de mitjans dels 30, de tal manera que els nivells de naixements assolits a meitat dels 50 no es perdrien mai més durant el segle, essent uns nivells que s'havien aconseguit al final de l'expansió del segle XVI (1625-39) i també en els anys excepcionals de 1695-1709, però sempre el seu manteniment havia estat efímer; c) Al decenni 1760-69 l'estancament de la fase alcista apareix evident, però l'arrencada forta seria encara recuperada el 1770-74. Parallelament, a partir dels anys 60 comencem a topiar amb testimonis d'una abundosa massa de pobres desocupats que s'agombolen a recer de les almoines episcopals d'una manera creixent i, alhora, a la ruralia, es repeteix la figura del pagès assalariat i/o boïgair que endega rompudes en unes condicions contractuals dures i, sotmès més que ningú a les crisis cícliques, cal posar-lo en contacte amb la massa de pobres alludida. D'alguna manera podem parlar de l'existència, efectivament, de sobrepoblament rural relatiu. I d) L'entrada en el segle XIX, almenys clarament quant a Solsona, amb el seu pri-

mer conflicte bèl·lic, coincidí amb el trastocament de l'alça demogràfica d'una manera radical.

2) La base econòmica comarcal roman inalterada a l'entorn del treball de la terra. D'altres activitats, de caràcter industrial o artesanal, restant en segon terme, llevat de les endegades tradicionalment per la pagesia per a l'auto-consum o del treball repartit a domicili —que n'hi hagué, encara que no ens sigui massa conegut—, cal anar-les a cercar als dos nuclis urbans (Solsona i Sant Llorenç de Morunys). Al capdevall, de les dades cadastrals, gremials i testimonials que s'han pogut aplegar, l'important a retenir és: *a*) Una crisi clara del tèxtil de la llana, tradicional a la zona, que afectà ambdues poblacions però molt més intensament Solsona. Les comptades «companyies» dedicades a elaborar tèxtil de cotó que hi sorgiran tot assenyala, per una altra banda, que no ompliren el buit deixat pel tèxtil tradicional, i *b*) Les activitats de caràcter metal·lúrgic esdevingueren en el decurs de la centúria el sector principal de Solsona. Sobretot havia de destacar la fabricació de ganivets, venuts al mercat català, espanyol i colonial; essent notable alhora l'activitat complementària de les fargues, en especial d'aram (Olius, al peu del Cardener, sobretot).

Fent costat majoritari a la producció artesanal o industrial, el món agrari s'ha estudiat a través d'alguns aspectes en concret a base de les fonts disponibles. En una primera part s'estudien els sistemes d'explotació indirecta dominants i, en una segona, els conreus, fluctuacions i rendiments d'una explotació concreta. De tot aquest capítol i a tall de resum el que n'interessa remarcar sobretot és els resultats obtinguts en la seva primera part arran de l'estudi dels contractes de conreu.

En l'anàlisi de l'agricultura catalana del segle XVIII s'ha posat molt d'èmfasi en els contractes emfitèutics i derivats deixant-se força en segon terme la gran extensió de la parceria-masoveria i formes derivades. Trobant-nos davant una comarca no vitícola —encara que, com arreu, el pagès fes un tros de vinya—, no pot estranyar que l'aclaparadorament predominant no fos durant el segle XVIII l'emfiteusi *strictu sensu* o la rabassa morta sinó la parceria. I pel que fa a aquest contract el buidatge sistemàtic de tots els manuals de l'arxiu notarial de Solsona per al període 1680-1810 ha permès establir algunes conclusions bàsiques. Ben succintament cal fer esment del següents punts: *a*) existeix al llarg del període una progressiva delimitació de les atribucions del parcer, els

contractes es fan més llargs i complets, contemplant més d'aspectes; *b*) quant a la durada, punt clau per a l'estabilitat pagesa, mentre els contractes inicials en el cas dels masos es concreta (d'un any fins a 5), entrada la segona meitat del segle XVIII es va deixant a la voluntat de cadascuna de les parts, separadament; *c*) quant a les parts, el predominant, especialment per als masos, i sense variacions substancials durant el període, són les mitges; *d*) 40 del total de les 64 parceries contemplen la rompuda; *e*) a la segona meitat del segle es destaca un tipus de parceria associada a la rompuda, sempre molt elaborada, amb condicions dures per al conreador i d'un durada que es concreta per a un termini d'anys que pot arribar als 50, encara que el més sovint és que sigui menor i, excepcionalment, mentre visqui el boïgaire o, encara més excepcionalment (un sol cas), perpètuament.

En conjunt, l'anàlisi final permet parlar d'un empitjorament de les condicions per al parcer, de manera que en algun cas el contracte fins i tot arriba a contenir clàusules sobre el càstig en què incorrerà no havent acomplert el pactat. Per una altra banda, múltiples referències i els mateixos contractes, confirmen la tibantor existent entre l'amo i el pagès, lluny d'una imatge prefabricada d'harmonia i, alhora, de llarga durada de l'estada dels masovers a les mateixes terres. Ultra això, i a un altre nivell, la superior elaboració afecta també els aspectes tècnics: l'amo s'interessa perquè el pagès porti a terme unes determinades feines de cara a aprofitar millor les tècniques tradicionals o faci ús d'uns estris determinats (pel poc que se'n sap, fem esment d'una anomenada *rella berguedana* que ens surt documentada) i, pel costat refractari a la innovació, apareix la prohibició en algun cas del conreu de la patata .

Més enllà de la parceria, s'ha de fer notar el molt destacat lloc ocupat per l'arrendament a preu fix, que cal associar al creixent interès i especulació de les rendes agrícoles. Ara bé, apareix el més sovint que per dessota de l'arrendatari hi ha un masover, amb la qual cosa si més no ens ve refermat el paper primicer ocupat per la parceria.

Més globalment, s'ha de parlar de la inexistència d'una agricultura comarcal especialitzada i, a l'ensem, de la inexistència de canvis tècnics importants i generalitzats.

3) Finalment, valorant que dels principis al final del període considerat són les rendes provinents del treball de la terra les que pesen massivament, es fa una aproximació als diferents sectors que

hi participaren, d'una manera desigual palesament. D'antiviu, els patrimonis senyoriais. Essencialment a la comarca els Medinaceli-Cardona i el bisbe de Solsona. Tot i no haver tingut accés a fonts inèdites seriables en aquest sentit, l'augment d'aquestes rendes apareix evident, i pel que fa als interessos senyoriais episcopals també tenim constància ferma que entrada la segona meitat de la centúria es produí una revisió dels antics títols per a fer front a la resistència pagesa, a través de l'instrument clau del sistema: les capbreuacions.

En segon lloc, la participació de l'oligarquia local de la ciutat, que resta representada en el cas de l'advocat Marià de Cabanes, el patrimoni i interessos agraristes del qual són analitzats. També, la participació d'altres sectors a través dels arrendaments de rendes de caràcter senyorial, que ens revela uns percentatges força acostats als constatats per Vilar. I, en darrer terme és clar, la pròpia pagesia: en principi el pagès amo del domini útil de terra. Sense oblidar que no tota aquesta pagesia surt ben parada al llarg de la centúria —els mecanismes d'endeutament— sí que és un fet que la pagesia benestant es refà i àdhuc millora el patrimoni, exemplificant-se amb algun cas concret. Al capdavant, hi resta la pagesia jornalera, que sol combinar el treball assalariat a les terres d'altri amb el conreu d'antics ermots que ha d'acceptar en condicions dures. En aquest sentit sens dubte s'ha de parlar que dins la pagesia al llarg de la centúria s'operà un clar procés de diferenciació social, amb un augment quantitatiu fort d'aquest sector pagès més aclaparat.

A tall de cloenda, tot i que serà necessari insistir en l'esdevenidor en punts que ens resten inèdits, sí que l'aportat pel treball en el seu conjunt permet parlar de la inexistència de transformacions que puguin merèixer de debò aquets nom. Més que no pas unes bases noves l'enrenou econòmic secular significà a la comarca no trastocar els esquemes antics. En aquest sentit no deixa de ser significatiu que la capital comarcal sembla haver assolit a les acaballes del segle XVIII un sostre poblacional que, estancat i perdut durant el segle XIX, no havia de ser sobrepassat fins ben entrada la centúria actual a partir ja d'una nova situació. I, el que és més revelador encara, durant el segle XIX ciutat i comarca esdevindrien un violent feu de la reacció contra l'abolició de l'Antic Règim, des d'interessos distints, tant per part de la pagesia o les pagesies com de l'oligarquia ciutadana i senyorial.